

แบบประเมินบทความ/งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ชื่อบทความ (ภาษาไทย) : ความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยขุนช้างขุนแผน : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายลักษณะผัวเมียกับกฎหมายลักษณะครอบครัว

(ภาษาอังกฤษ) : Relationships between men and women appearing in Thai literature titled KhunChang KhunPhaen: a comparative study between husband-and-wife law and family law.

หัวข้อการพิจารณา

หัวข้อ	คะแนนประเมิน					ข้อแก้ไข / ข้อเสนอแนะ
	1	2	3	4	5	
1. บทคัดย่อ					✓	—
2. Abstract					✓	—
3. บทนำ				✓		งานนี้เป็นพระราชนิพนธ์ของ ร.๕. ๑๖ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๖๖-๒๓๖๗ พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๖๘ พ.ศ. ๒๓๖๘-๒๓๖๙ จึงทำ: กรณีนี้อธิบายให้ชัดเจน.
4. วัตถุประสงค์การวิจัย/การศึกษา				✓		รู้ก่อน.
5. วิธีการวิจัย/วิธีการศึกษา				✓		การวิจัยแบบผสม ซึ่งวิจัยเชิงคุณภาพและ เชิงปริมาณ.
6. ผลการวิจัย/ผลการศึกษา				✓		การถ่ายทอดจากบทกวี เช่น "กม.อนาตตวิธิตะมัทธนา และตม." นั้นควร: ปรับเปลี่ยนวิธีเขียนใหม่ เพื่อกำจัดข้อผิดพลาด และคำว่า กม.สืบสืบวิธิตะมัทธนา (ในขณะนั้นเป็นต้น).
7. สรุปผลการวิจัย/สรุปผลการศึกษา				✓		การสรุปโดยสังเขป ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์ วิเคราะห์ ผลการวิจัยเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนได้ตรงตามแบบอื่นไม่ใช้การลดทอน ส่วนใด ผู้วิจัย ควรจะขยายต่อว่า มาตราอื่นนั้นควรเป็นต้นไว้.
8. อภิปรายผล/ข้อเสนอแนะ				✓		การมีการเปรียบเทียบให้ดู ตามหลักต่าง ๆ: ว่า กม. ลักษณะครอบครัว และ กม. ครอบครัวอื่น ๆ เพื่อให้เห็นตามหลักต่างที่ชัดเจน.
9. เอกสารอ้างอิง				✓		การอ้างอิง ผู้วิจัย อ้างอิงแบบ "ตามนี้" ซึ่งต้องมี ชื่อ, ปี, และ หน้า เพื่อให้ผู้อ่านสืบค้นได้ แต่การอ้างอิงบางเล่ม ยังไม่ถูกต้อง
10. ความใหม่และคุณค่าทางวิชาการ				✓		เนื่องจาก วิเคราะห์ กม. สืบสืบ วิเคราะห์ ว่า ยศ และ หนังสือที่ เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ดี ยังไม่ชัดเจนว่า กม. ครอบครัว ของจีน ที่วิเทศพจนานุกรม กม. ลักษณะครอบครัว นั้นจะบ่งชี้ อย่างไรว่า ยศ และ หนังสือ สืบสืบ วิเคราะห์ ให้ชัดเจนกับ กม. ลักษณะครอบครัว.

(อาจมีเอกสารแนบหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม - ถ้ามี)

ความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยขุนช้างขุนแผน : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายลักษณะฟัวเมียกับกฎหมายลักษณะครอบครัว

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการอยู่กินฉันสามีภริยาของตัวละครในวรรณกรรมไทย เรื่องขุนช้างขุนแผน เพื่อเปรียบเทียบตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียและกฎหมายครอบครัวในปัจจุบัน ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 กำหนดให้การสมรสที่จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น จึงจะถือว่าชายหญิงเป็นสามีภริยาและที่ได้ให้การรับรองสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย อันเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัว

ผลการศึกษาพบว่าในการสมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย ชายหญิงจะเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมายได้โดยหลายวิธีด้วยกันและไม่มีการกำหนดให้ต้องมีการจดทะเบียนสมรส แต่ต้องมีข้อสำคัญว่า ชายหญิงนั้นยินยอมเป็นสามีภริยากันและอยู่ด้วยกันโดยประจักษ์แจ้งแก่คนทั่วไป โดยบุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นบิดามารดาหรือบุคคลอื่น ไม่ขัดข้องในการอยู่กินดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแล้ว และเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นขุนแผนและนางวันทองจึงถือว่าเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย แม้ว่านางวันทองจะยินยอมไปอยู่กับขุนแผนโดยมารดาไม่ได้มีการยินยอมในครั้งแรก แต่ต่อมาได้ปรากฏว่าทั้งสองคนมีบุตรด้วยกันก็เป็นผลให้การสมรสดังกล่าวนั้นชอบด้วยกฎหมาย แต่เมื่อเปรียบเทียบตามกฎหมายครอบครัวในปัจจุบันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อนางวันทองกับขุนแผนนั้นมิได้มีการจดทะเบียนสมรสกัน แม้นางวันทองจะไปอยู่กินกับขุนแผนจนมีบุตรด้วยกัน ก็ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ส่วนในกรณีของการหย่าซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ขุนแผนไปคบชู้กับนางราวทองก็ถือเป็นเหตุฟ้องหย่าทั้งตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย และตามกฎหมายครอบครัวในปัจจุบัน ดังนั้นนางวันทองสามารถหยีกเอาประเด็นจากเหตุดังกล่าวมาใช้ฟ้องหย่าได้ตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย แต่ในกรณีของกฎหมายครอบครัวในปัจจุบันเมื่อนางวันทองกับขุนแผนนั้นไม่ได้มีสถานะเป็นสามีภริยากันจึงไม่อาจนำเอาเหตุดังกล่าวขึ้นมาเป็นเหตุในการฟ้องหย่าได้ ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะว่าในกรณีมีการนำเสนอบทละครเกี่ยวกับวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ควรมีการระบุดูข้อความ หรือถ้อยคำในทำนองของการอธิบายเพิ่มเติมโดยหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายในอดีต เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นทั้งในกรณีการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา และรัฐควรมีการกำหนดมาตรการเพิ่มเติมเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถสร้างครอบครัวด้วยการสมรสโดยรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่เพียงแต่การจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยาได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ การสมรส, การหย่าร้าง, ครอบครัว, สามีภริยา

**Relationships between men and women appearing in Thai literature titled KhunChang
KhunPhaen: a comparative study between husband-and-wife law and family law.**

Abstract

This article aims to study the coexistence of the characters in the Thai literature titled KhunChang KhunPhaen to compare to husband-and-wife law and family law at present. According to the Civil and Commercial Code, Chapter 5, it stipulates that a marriage can occur only when the marriage is registered, so it is deemed that a man and a woman are husband and wife who have guaranteed their rights and duties under the law, and this is the beginning of the family institution.

The results of the study presented that, in marriage according to the husband-and-wife law, a man and a woman can legally become husband and wife in a variety of ways, and there is no requirement for a marriage registration. However, there must be an important thing that a man and a woman agreed to become husband and wife and live together clearly to the general public by those around them, whether they are parents or other people. There is no objection to such living, and this is considered a husband and wife and a lawful spouse according to the law. Therefore, KhunPhaen and Miss Wanthong are considered as having legally married. Although Miss Wanthong agreed to live with Khun Phaen without her mother's consent at first, but later it turned out that they had children together, resulting in the legal marriage. Nevertheless, when compared to the current family law under the Civil and Commercial Code, Miss Wanthong and Khun Phaen were not married, so even if Miss Wanthong lived with Khun Phaen until they had children together, they were not considered as legal husband and wife. In the case of divorce, it can be seen that Khun Phaen's affair with Miss Laothong is considered as a reason for filing for divorce, and it was legally in the nature of husband and wife and according to the current family law. Hence, Miss Wanthong was able to raise issues from the aforementioned circumstances to apply for a divorce under the husband-and-wife law. On the other hand, in the case of current family law, when Miss Wanthong and Khun Phaen were not married to each other, such reasons could not be brought up as grounds for filing for divorce. Hence, there is a suggestion for the historical literature's drama script that there should be wording in the manner of further clarification by historical legal principles for better understanding both in the case of cohabitation as husband and wife, and the government should put additional measures to allow individuals to form families by way of marriage other than just registering their marriage to the registrar. This is to make it truly comply with the intention of living together as husband and wife.

Keywords marriage, divorce, family, husband and wife

บทนำ

บทบาททางเพศชายและหญิงอาจถูกกำหนดขึ้นมาในสังคมไทย ซึ่งก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคตามสมัย ดังนั้นจึงถูกนำเสนอในรูปแบบสะท้อนของวรรณกรรมไทย เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งประพันธ์โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและกวีราชสำนัก ซึ่งตัวละครเอกของเรื่องนี้เป็นหญิงคือ การสะท้อนในสภาพบทบาทของสตรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของไทยเรานั้น ในส่วนของตัวละครชายนั้นที่เป็นชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งถูกกำหนดหน้าที่โดยสภาพเพศวิถีที่มีความต่างกันออกไป ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาผู้หญิงมักเป็นฝ่ายที่อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายมาโดยตลอด ในการถูกเอารัดเอาเปรียบไม่ว่าจะเป็นการเป็นอยู่ที่ต้องถูกตีกรอบตามขนบธรรมเนียมในฐานะความเป็น “แม่” และ “ภรรยา” ที่ตีมาโดยตลอด ไร้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพในการปฏิบัติตนในสังคม ด้วยสังคมในอดีตที่เป็น “สังคมปิตาธิปไตย” หมายถึง เป็นระบบสังคมแบบหนึ่งซึ่งเพศชายเป็นผู้กุมอำนาจหลักและครอบงำบทบาท เอกสิทธิ์ทางสังคม และการควบคุมทรัพย์สิน สังคมปิตาธิปไตย บางแห่งยังเป็นสังคมแบบสืบทอดทางบิดา (patrilineal) ด้วย หมายความว่า ทรัพย์สินและยศบรรดาศักดิ์ นั้นสืบทอดโดยสายสกุลเพศชาย(สหาย รอดเพชร) ที่ถูกกำหนดควบคุมกำกับบทบาทและสถานะของผู้หญิงและผู้ชายที่ต่างกัน จึงถูกกำหนดให้ผู้หญิงนั้นมีบทบาทไม่เทียบเท่ากับผู้ชาย โดยอนุญาตให้ผู้ชายมีเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตนแม้กระทั่งเสรีภาพทางเพศที่มีมากกว่าสตรี เช่น การที่จะสามารถมีภริยามากได้แต่กลับกันในทางด้านผู้หญิงได้ถูกจำกัดว่าต้องมีสามีเพียงคนเดียวดังคำว่า “ผัวเดียวหลายเมีย”(SILPA-MAG.COM ศิลปวัฒนธรรม, 2564) ดังนั้นถ้าหากผู้หญิงมีชายอื่นย่อมถูกมองว่าผู้หญิงนั้นเป็นหญิงที่ไม่ดี จึงทำให้เห็นว่าบทบาทและสถานะทางเพศของผู้หญิงและผู้ชายในอดีตมีความไม่เท่าเทียมกันนับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา โดยเมื่อคำนึงถึงสภาพปัญหาในสภาพวิถีของหญิงและชายแล้วนั้น ได้มีวิวัฒนาการที่ทำให้สตรีมีบทบาทหน้าที่สิทธิในสังคมไทยมากขึ้น จะเห็นได้ว่าในยุคของวรรณกรรมที่ผู้วิจัยได้นำมาถ่ายทอดเกี่ยวกับเพศหญิงและชายตั้งแต่อดีตซึ่งเกิดขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนถึงปัจจุบันเพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบในช่วงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาว่ามีการเปลี่ยนทางสังคมเกี่ยวกับบทบาทและสถานะของแต่ละเพศในด้านใดบ้างซึ่งก็มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย

ตลอดในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาความสำคัญของวรรณกรรมไทยในการศึกษาทางด้านสังคมไทยงานวรรณกรรมไทยนั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนสังคม แต่การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการเสนอความสัมพันธ์ทั้งชายและหญิงในส่วนของตัวละครเอกในวรรณกรรม ขุนช้างขุนแผนในยุคสมัยนั้น จึงทำให้ทัศนะในระหว่างทั้งเพศหญิงและเพศชายมีความต่างกัน จึงมีความสำคัญในสาขาวิชานิติศาสตร์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและบทบาทสถานะเพศวิถีของแต่ละเพศด้วย ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นประเภทยาลักษณ์อักษรที่มีประโยชน์ในการศึกษาต่อผู้วิจัย เพื่อเป็น

การให้ผู้วิจัยเรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียม ชีวิตความเป็นอยู่ และปัญหาการสมรสของชายและหญิงที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกภายในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงทำให้ได้เห็นถึงวิวัฒนาการที่ทำให้สตรีมีสถานะหน้าที่ทางสิทธิในสังคมไทยมากขึ้น จึงได้มีการนำมาเปรียบเทียบกับระหว่างเพศชายและเพศหญิงในระหว่างยุคสมัยวรรณกรรมนั้นตลอดยันปัจจุบันของสังคม ซึ่งปัญหาหลักที่นำมาสะท้อนให้เห็นในการวิจัยนี้ คือ เรื่องของการสมรสระหว่างชายหญิงในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนที่กำหนดให้การสมรสที่จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น จึงจะถือว่าชายหญิงเป็นสามีภริยาและที่ได้ให้การรับรองสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย อันเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวซึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายลักษณะผัวเมียกับกฎหมายครอบครัวที่ตัวละครในวรรณกรรมนั้นมีความชอบตามกฎหมายลักษณะครอบครัวในปัจจุบันหรือไม่ ซึ่งกำหนดให้ชายและหญิงมีคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายได้เพียงคนเดียว และขณะเดียวกันการสมรสต้องจดทะเบียนจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายภายใต้กฎหมายลักษณะแพ่งและพาณิชย์ บรรพ5(รองศาสตราจารย์ ณิชพงษ์ สำราญ, 2560) ซึ่งแตกต่างกับกฎหมายลักษณะผัวเมียที่อยู่ภายในกฎหมายตราสามดวง คือการที่จะเป็นชายและหญิงจะเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายกันได้นั้น อาจชอบด้วยพฤติการณ์โดยหลายวิธีนั้นและไม่มีการกำหนดให้ชายและหญิงต้องจดทะเบียนสมรสโดยหากจะเป็นสามีภริยากันนั้นมีข้อสำคัญอยู่เพียงว่าถ้าชายและหญิงนั้นยอมเป็นสามีภริยากันและอยู่ด้วยกันโดยมีผู้รู้เห็นประจักษ์แจ้งแก่คนทั่วไป(dspace.spu, 2561, หน้า12)ซึ่งก็ย่อมต้องได้รับความยินยอมจากผู้เป็นบิดามารดาด้วยนั้น ก็ให้ถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแล้ว และให้ถือว่าเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง ซึ่งก็ทำให้เห็นว่าชายและหญิงมีลักษณะการสมรสที่ต่างกันไปตามกฎหมายที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยนั้นๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการอยู่กินฉันสามีภริยาของตัวละครในวรรณกรรมไทย เรื่องขุนช้างขุนแผน เพื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายลักษณะผัวเมียและกฎหมายครอบครัวในปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาภายใต้เอกสารตามตัวบทกฎหมาย ตำราวิชาการต่างๆ งานวิจัย บทความวารสาร สื่อทางออนไลน์ รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่นๆในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องการสมรสของตัวละครเอกในวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยเปรียบเทียบในกฎหมายลักษณะผัวเมียและกฎหมายลักษณะครอบครัว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงบทบาทสถานะของเพศชายและหญิงจากวรรณกรรมในอดีตและปัจจุบัน
2. ได้ทราบถึงการการสมรสของชายและหญิงในวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนตามกฎหมายลักษณะผัวเมียกับกฎหมายลักษณะครอบครัวในปัจจุบัน

1. บทบาททางวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนในกฎหมายไทย

กล่าวได้ว่างานวรรณกรรมไทยเป็นเสมือนกระจกสะท้อนทางสังคมที่เป็นในรูปแบบวรรณกรรมไทยที่ถูกสร้างขึ้นมา สิ่งสำคัญในส่วนของวรรณกรรมที่นำมาศึกษาเสนอถึงค่านิยมบางเรื่องของยุคนั้น ซึ่งถือเป็นข้อมูลที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน วรรณกรรมไทยจึงถือเป็นข้อมูลลายลักษณ์อักษรประเภทหนึ่งในการศึกษาทำให้ผู้ศึกษารู้ถึงขนบธรรมเนียม ชีวิตความเป็นอยู่ และความรู้สึกนึกคิดของคนในสมัยนั้น ทำให้วรรณกรรมสะท้อนถึงสังคมในอดีต ซึ่งการศึกษาดังกล่าวที่และสิทธิ ตลอดจนการสมรสจากตัวละครเอกในวรรณกรรมนั้นแล้วความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงไทยในอดีตนี้ และมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาประเด็นในเชิงเปรียบเทียบตามกฎหมายลักษณะผัวเมียกับกฎหมายลักษณะครอบครัวในเรื่องการสมรสจากงานวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งได้รับการประพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งตัวละครในเรื่องวรรณกรรมนี้สะท้อนให้เห็นในลักษณะเด่นซึ่งสะท้อนถึงคนในสังคมไทยสมัยก่อนที่มีความหลากหลายสู่พฤติกรรมตามในปัจจุบันซึ่งวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้นมีวิวัฒนาการของแต่ละเรื่องของกฎหมายในสมัยนั้นๆ ซึ่งพัฒนามาจากหลักในการแก้ไขปัญหาและสร้างสังคมไทยในอดีตตลอดจนปัจจุบัน(เรืออากาศเอกหญิง กิตติกร สุขทวี)ซึ่งบทบาทหน้าของชายและหญิงในวรรณกรรมไทยเรื่องนี้ที่มีพฤติกรรมสืบทอดเป็นประเพณีปฏิบัตินำไปสู่การเกิดข้อกฎหมายขึ้นด้วย ซึ่งวรรณกรรมไทยจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้ที่แสดงออกซึ่งถึงภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจของยุคสมัยด้วย (truepookpanya) วรรณกรรมเป็นสิ่งผูกพันกับสังคมและเป็นสมบัติร่วมของทุกยุคทุกสมัยทุกถิ่น จึงต้องศึกษาไปพร้อมกับสังคมซึ่งถือเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรม (เจตนา นาควัชระ, 2521, หน้า13-17)

2. หน้าที่และสถานะของเพศชายและหญิงที่เป็นสามีภริยากันในวรรณกรรมไทย

ชายและหญิงถูกแบ่งแยกตาม เพศภาวะ(gender) คือคุณลักษณะ และบทบาทสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น “ความเป็นหญิง”(Femininity) และ “ความเป็นชาย”(Masculinity) โดยผ่านกระบวนการทางสังคม(วิชาญ ทรายอ่อน, 2561, หน้า2) ซึ่งบทบาทหน้าที่ต่างๆดังกล่าว ส่งผลต่อการแสดงสถานะทางเพศ การเข้าถึง สิทธิและโอกาส ในสังคมของผู้หญิงและผู้ชายโดยซึ่งเพศภาวะที่สังคมกำหนดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ในแต่ละสังคมแตกต่างกันไปแต่ละยุคสมัยนั้นๆเช่น ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ชนชั้น วรรณะ ปัจจัยเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ และเงื่อนไขสังคมที่ได้มีการเปลี่ยนไป เพราะโดย ปกติแล้วนั้นความเป็นชายมักจะอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าและได้รับการยกย่องในสังคมมากกว่าผู้หญิง ดังนั้นจึงสืบเนื่องมาจากแนวความคิดของระบบปิตาธิปไตย(Patriarchy) กล่าวคือเป็นระบบสังคมแบบ หนึ่งที่ตั้งเพศชายเป็นผู้กุมอำนาจหลักและครอบงำบทบาทบางแห่งยังเป็นสังคมแบบสืบทอดทางบิดา ด้วย หมายความว่า ทรัพย์สินและยศฐานบรรดาศักดิ์นั้นสืบทอดโดยสายสกุลเพศชาย(ThaiQuote, 2563) ส่งผลให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้อยกว่าและส่งผลให้เกิดการเลือก ปฏิบัติต่อสตรีในเรื่องของวัฒนธรรมทางเพศ ซึ่งคือวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเพศได้แก่ ระเบียบจารีตประเพณี ศีลธรรมและจริยธรรมอันตั้งมาต่อบทบาทและสถานะของเพศชายและเพศ หญิง เพราะในสมัยก่อนผู้ชายมีสิทธิและศักดิ์ศรีเหนือกว่าผู้หญิงมาก ภรรยาต้องคอยปรนนิบัติสามีเป็น ปรียาอย่างดีที่ผู้ชายกำหนดโดยสมอบมา การแสดงความคิดเห็นการตัดสินใจทำได้น้อย อำนาจสิทธิขาด ขึ้นอยู่กับผู้ชาย ซึ่งถือว่าขาดความเสมอภาคทางเพศ แต่ในทางยุคประชาธิปไตยในปัจจุบันผู้หญิงมี การศึกษามากขึ้น สังคมเปิดโอกาสให้ผู้หญิงทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวมากขึ้น จนเป็นที่ยอมรับ กันว่าผู้ชายและผู้หญิงควรที่จะมีสิทธิและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน (นางปรีดา จุลปาน, หน้า7) กล่าวถึง ลักษณะของสังคมไทยของเพศชายและเพศหญิงที่ประกอบด้วย 2กลุ่มหลักคือ ผู้ปกครองและผู้ถูก ปกครอง ซึ่งลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมในดินแดนสยามส่วนหนึ่งให้ความสำคัญต่อเพศชาย มากกว่าเพศหญิง ดังนั้นเพศหญิงเปรียบเสมือนผู้ถูกปกครองสภาพบทบาทของเพศหญิงจึงถูกมอง ต่อเพศหญิงและเพศชายแตกต่างกัน(พิรดา ภูมิสวัสดิ์, phd, 2563, หน้าที่3) ดังนั้นจึงเป็นการให้ ความสำคัญที่จะเลี้ยงลูกชายเชื่อว่าเมื่อโตแล้วเด็กผู้ชายนั้นมีความสามารถทางการศึกษาดำรงหนังสือ เรียนมากกว่าเพศหญิงเพื่อให้ได้มีโอกาสเข้ารับราชการ แต่ในส่วนของผู้หญิงนั้นจะต้องเก่งในทาง ปฏิบัติงานบ้านงานเรือน ซึ่งหากการที่เพศชายนั้นมีโอกาสในการเข้ารับราชการเป็นขุนนางหรือทหารจึง ถือว่าเพศชายมีค่านิยมในสังคมไทยมากกว่าเพศหญิงดังเช่นตัวละครเอกในเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น

- **ขุนแผน** ซึ่งเป็นทหารบรรดาศักดิ์เป็นขุนได้รับพระราชทานเลื่อนยศสูงสุดเป็นเจ้าเมืองกาญจนบุรี ได้บรรดาศักดิ์เป็น พระสุรินทรภำชัย จึงมีหน้าที่ปฏิบัติในทางราชการส่วนใหญ่ในด้านของการออกศึก ซึ่งขุนแผนก็เป็นบิดาของพลายงาม และพลายชุมพล

- **ขุนช้าง** ซึ่งเป็นมหาดเล็ก ซึ่งมีหน้าที่เข้ารับใช้พระพันวษา (พระมหากษัตริย์)

- **นางวันทอง** เป็นภริยาของขุนแผนแต่ต่อมาได้มาแต่งงานกับขุนช้าง ซึ่งมีลูกชายกับขุนแผนคือ พลายงามหรือจมื่นไวยนั่นเอง โดยวันทองในฐานะภริยาต้องปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือนทั้งหมด ตลอดจนการเป็นภริยาที่ดีเมื่อสามีกลับมาจากการทำงานด้วย

ซึ่งจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของเพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันเพศชายมีอำนาจและหน้าที่ในการใช้ ชีวิตและตัดสินใจมากกว่าเพศหญิงเพียงเพราะเพศหญิงมีหน้าที่คือดูแลบ้านเรือน เป็นภริยาที่ดีของสามี และแม่ที่ดีของลูกเสมอมา จึงไม่มีสิทธิที่จะออกความเห็นได้เท่าที่ควรกับสมัยปัจจุบัน โดยสถานะภาพ ของเพศหญิงจากวรรณกรรมเรื่องนี้นั้นซึ่งเป็นตัวแทนของวรรณกรรม คือนางวันทองปรากฏเด่นชัด ด้วยกัน 3 เรื่อง คือ ผู้หญิงในฐานะที่เป็นภริยา ผู้หญิงในฐานะเป็นลูกสาว และผู้หญิงในฐานะมารดา

1. ผู้หญิงในฐานะเป็นภริยา คืออดีตในสังคมไทยหญิงที่เป็นภรรยาจะต้องเป็นแม่เรือนดูแลความ เรียบร้อยต่างๆเกี่ยวกับครอบครัว ครว้เรือน เช่นดูแลเรื่องในครัวเรือนความสะอาดเรียบร้อย ทำอาหารและขนมคนในเรือนและแขกที่มาเยือนเพราะโดยธรรมเนียมไทยนั้นเมื่อมีผู้มาเยือนบ้านเรือน ต้องมีสำรับสำหรับผู้มาเยือน โดยเฉพาะในเรือนที่เป็นขุนนางอย่างขุนแผนยิ่งต้องทำให้ดี มิฉะนั้นอาจ ส่งผลที่ไม่ดีต่อสถานะทางสังคมของผู้เป็นสามี ดังที่ขุนแผนให้นางวันทองจัดสำรับเลี้ยงตำรวจในการมา แจ้งขุนแผนหรือพลาายงามในขณะนั้นให้เตรียมตัวไปทัพว่า “ข้าพลาหาทำอย่ารำคาญ เขาอดจะ ประจานให้เจ็บใจ” เป็นต้น(blogspot, 2557) ซึ่งหน้าที่ของภริยานั้นในเรื่องขุนช้างขุนแผนลักษณะ ความสัมพันธ์ต่อชายผู้เป็นสามี ผู้เป็นภริยาจะต้องปฏิบัติมีปรากฏ ที่มารดาของนางวันทองสอนลูกสาว ในคืนวันส่งตัวเข้าหอ คำสั่งสอนนี้เป็นลักษณะจารีตทางสังคมที่คาดหวังกับสตรีผู้เป็นภริยา หรือการ สอนนางวันทองเป็นแม่เรือนที่ดี เคารพนบน้อมต่อสามีไม่ควรประพฤติดนินดีให้สามีชัง ซึ่งเป็นการ เปลี่ยนสถานะภาพทางสังคมของผู้หญิงจากสาวโสดมาเป็นสตรีที่เป็นภริยา มีหน้าที่ปฏิบัติคือ สามีเป็นที่ พึ่งของผู้เป็นภริยา, ผู้หญิงไม่ควรแต่งงานหลายครั้ง, ต้องให้ความเคารพนบน้อมต่อสามี, กระทำในสิ่งที่ สามีชอบและปรารถนาต้องการ, ซื่อสัตย์ต่อสามี, รู้จักการดูแลเรือนครัวให้เรียบร้อยเป็นสำคัญ และไม่ควร ทำกิริยาหึงหวงหรือรักใคร่ในที่สาธารณะ

2. ผู้หญิงในฐานะเป็นลูกสาว คือ สตรีโสดในสังคมไทยจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองตามใจตนเองได้ แต่นัยสำคัญอยู่ที่การที่บิดามารดาของฝ่ายหญิงยอมรับรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงคู่นั้น เป็นสำคัญเพราะถึงแม้ว่าจะมีกฎหมายมีบทลงโทษสำหรับผู้หญิงและผู้ชายที่ลักลอบได้เสียกันก่อน แต่งงาน ผู้หญิงจึงถูกคาดหวังจากผู้เป็นบิดามารดาว่าลูกสาวจะได้ออกเรือน อันเป็นหนึ่งในค่านิยมต่อ

ชีวิตทางสังคมของปัจเจกบุคคลซึ่งก็แสดงถึงลูกสาวถือเป็นสมบัติของบิดามารดาเมื่อยังไม่ได้แต่งงาน
ดังนี้ลูกสาวควรมีความกตัญญูต่อบิดามารดาด้วยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการทำหน้าที่ของลูกที่ดี

3. ผู้หญิงในฐานะเป็นมารดา คือ การเลี้ยงดูและให้การอบรมสั่งสอนลูกดัง เช่นมารดาของตัวเอกนาง
ทองประศรีแม่ของขุนแผน สามารถเลี้ยงลูกและดูแลครอบครัวได้เช่นกัน จึงเด่นชัดในเรื่องของการ
อบรมสั่งสอนลูกตลอดจนนางวันทองที่ได้อบรมสั่งสอนพลายงามให้เป็นผู้มีจิตใจมั่นคง ให้เกียรติเพศ
หญิงและดูแลเพศหญิงนั้น

ซึ่งสภาพภาพและบทบาทของตัวละครเอกซึ่งเป็นเพศชายที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน
ของการเป็นสามีนั้น โดยการที่สังคมไทยในยุคสมัยนั้นๆให้สิทธิสามีในการมีภริยาได้หลายคน สถานะ
ของสามีจึงเป็นที่พึงของภริยามาโดยตลอด จึงเป็นการใช้อำนาจของสามีเหนือภริยา ปรากฏในเรื่อง
ลักษณะสามีด่าว่าหรือทำร้ายภริยา เช่นการที่วันทองทะเลาะกับขุนแผนเรื่องลาวทอง ขุนแผนโมโหที่
นางวันทองว่าตนจึงด่านางวันทองและจะทำร้ายร่างกาย จึงถูกตีกรอบได้ว่าผู้หญิงเมื่ออยู่ในฐานะภริยา
แล้วนั้นก็เปรียบเสมือนสมบัติของสามีด้วยเช่นกัน อำนาจของสามีจึงเป็นอำนาจฐานะผู้เป็นเจ้าของ
เหนือตัวของภริยาตัวละครคุณลักษณะของการเป็นสามีที่ดีคือขุนช้างที่มีความรักและซื่อสัตย์ และไม่ทำ
ร้ายภริยาของตนในการรักและให้คุณค่าแก่นางวันทองเพียงผู้เดียว ตัวละครเอกในวรรณกรรมอย่าง
ขุนแผนหรือพระไวยที่มีภริยามากกว่าหนึ่งคน ตามค่านิยมทางสังคมของผู้ชายที่เป็นขุนนางหรือกลุ่มชน
ชั้นสูง โดยการเป็นบุตรชายของบิดามารดานั้นมีหน้าที่ปรากฏในวรรณกรรมเช่นคุณสมบัติที่ผู้ชาย
จะต้องสามารถรับราชการซึ่งต้องมีวิชาความรู้ เช่นเดียวกับขุนแผนที่ได้ศึกษาเรียนรู้จากวัดซึ่งเป็น
สถานที่ให้การศึกษาเบื้องต้น ตลอดจนการบวชที่ในตัวละครเอกในวรรณกรรมมิได้มีใครที่ผ่านบรรพชา
แต่ก็ได้มีเหตุการณ์ที่นางทองประศรีทักท้วงขุนแผนให้ออกบวชก่อนแต่งงานกับนางวันทองนั่นเองที่
ปรากฏขึ้นและการที่คาดหวังให้บุตรมีบทบาทและหน้าที่ทางสังคม กล่าวคือ การรับราชการ เป็นทหาร
หรือขุนนาง การเป็นขุนนางก็เป็นทางที่ผู้ชายไม่ต้องถูกเป็นไพร่ แต่การได้รับใช้พระมหากษัตริย์เป็น
ค่านิยมอย่างหนึ่งของสังคมไทย เช่น เมื่อขุนแผนได้มีวิชาความรู้จึงเข้ารับราชการเป็นทหารขุนนางของ
กษัตริย์ และขุนช้างเมื่อโตแล้วนั้นได้ถูกบิดาพาไปถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นการ
เปิดโอกาสหน้าที่และบทบาททางสังคมของเพศชายในการมีศบรรดาที่ดี

3. การเป็นสามีภริยาตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย

ตามกฎหมายลักษณะผัวเมียหรือพระไอยการลักษณะผัวเมียเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ของครอบครัวที่บัญญัติไว้ในสมัยอยุธยา ซึ่งมีเงื่อนไขในการสมรสที่จะเป็นสามีภริยากัน
ชอบด้วยกฎหมายซึ่งปรากฏในกฎหมายลักษณะผัวเมีย คือ การสมรสตามกฎหมายนี้ได้มีการจด

ทะเบียนสมรสดังเช่นในปัจจุบัน โดยที่ชายและหญิงทั้งสองฝ่ายนั้นได้เต็มใจหลับนอนกันที่จะอยู่กินกัน
ฉันสามีภริยานั้นย่อมอาจเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายอย่างสมบูรณ์ไม่ตามบทบัญญัตินี้ได้
ตลอดจนบิดามารดาผู้เป็นอิสระแก่หญิง(ผู้มีอำนาจปกครอง) ยินยอมที่จะยกหญิงให้ชายนั้นๆ((ศูนย์
ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2547, หน้า16) ซึ่งหากจะเป็นการสมรสที่
สมบูรณ์ต้องมีการจัดพิธีสมรสเพื่อถือว่าการสมรสนี้บิดามารดาได้ทำการยกลูกสาวให้อยู่ในความดูแล
ของฝ่ายชายนี้ด้วย ซึ่งการสมรสดังกล่าวก็ย่อมมีธรรมเนียมปฏิบัติทั้งก่อนและหลังสมรสด้วยในการที่1)
หญิงนั้นต้องไม่เป็นเมียของชายอื่นอยู่ก่อนที่จะมีการสมรสนั้นเกิดขึ้นตามกฎหมายลักษณะพัวเมียมี
บทบัญญัติในมาตรา25(กรมศิลปากร, 2555,หน้าที่12) 2)ชายนั้นต้องไม่เป็นพระภิกษุตามที่ได้บัญญัติ
ในกฎหมายลักษณะพัวเมียในบทบัญญัติในมาตรา40 (กรมศิลปากร, 2555,หน้าที่17) ซึ่งถือเป็นการข้อ
ต้องห้ามในทางพฤติการณ์ตามกฎหมาย ในการที่จะให้พระภิกษุหรือสามเณรทำการสมรสกับหญิงห้าม
มีการฝ่าฝืนดังนี้ให้มีการสึกออกมาและอาจมีการเรียกปรับไหมด้วย 3)ชายและหญิงที่เป็นญาติกันตาม
สายโลหิตนั้นมิให้มีการสมรสระหว่างกัน เพราะถือว่าการสมรสนั้นย่อมเป็นอัมภมฺคตต่อครอบครัวและ
บ้านเมืองจึงห้ามมิให้มีการสมรสกันในญาติกันเองโดยเด็ดขาด ตามที่ได้บัญญัติในกฎหมายลักษณะพัว
เมียมาตรา36(กรมศิลปากร, 2555,หน้าที่16) 4)ในกรณีที่หญิงหม้ายนั้นจะทำการสมรสใหญ่หลังจากที่
ได้มีการสมรสกับสามีแล้วนั้น ต่อมาสามีได้ตายไปภริยาย่อมต้องจัดการเผาศพสามีให้เสร็จเรียบร้อย
เสียเกิดก่อนที่จะมีการสมรสในครั้งใหม่เกิดขึ้นในภายหลังการตายของสามีที่มีการสมรสกันก่อนนั้น
ตามกฎหมายลักษณะพัวเมียที่ได้บัญญัติในมาตรา30(กรมศิลปากร, 2555,หน้าที่14) ที่กล่าวมานั้น
ข้างต้นถือเป็นเงื่อนไขในการสมรสที่จำต้องปฏิบัติจึงถือว่าเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย และการ
ขาดการสมรสโดยการหย่านั้นย่อมทำได้ด้วยความสมัครใจของสามีภริยา ซึ่งเมื่อเกิดการสมรสกัน
เกิดขึ้นตามเงื่อนไขแล้วนั้นภายหลังอาจมีการหย่ากันตามกฎหมายถือว่าหย่ากันได้ แต่ชายและหญิง
จำต้องสมัครใจทั้งคู่ ในกฎหมายลักษณะพัวเมียมาตรา67 โดยในสมัยอดีตการหย่าร้างย่อมทำเป็น
หนังสือมอบให้แก่กันระหว่าชายและหญิงที่เป็นสามีภริยากันโดยทำหนังสือต่อหน้าผู้เฒ่าผู้แก่ ย่อมถือ
ว่าเป็นการหย่ากันโดยชอบด้วยกฎหมายในกฎหมายลักษณะพัวเมียบทที่65(old-book, หน้า50)

4.การเป็นสามีภริยาตามกฎหมายครอบครัวปัจจุบัน

การเป็นสามีภริยาตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ5 ว่าด้วยเรื่องของกฎหมายลักษณะ
ครอบครัว ในปัจจุบันนั้นหากจะเป็นสามีภริยากันได้นั้นในปัจจุบันต้องมีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้นจึง
จะถือเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายนี้ ในการสมรสคือการที่ชายและหญิงทั้ง2คน ตกลงที่จะปลง
ใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกันฉันสามีภริยาโดยมีข้อกำหนดว่าต้องมีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้นจึงจะมีผลสมบูรณ์

ตามกฎหมายซึ่งไปจดทะเบียนสมรสกับนายทะเบียน โดยมีเงื่อนไขการสมรสตามกฎหมายนี้คือ 1. การนั้นจะทำได้ต่อเมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1435 (ธรรมนูญ, 2564) 2. ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายที่จะทำการสมรสกันนั้นต้องเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ หากอายุไม่ครบตามกำหนดจะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 โดยที่ชายและหญิงยินยอมจะเป็นสามีภริยากันโดยที่มีเงื่อนไขในการสมรสอีกว่า ไม่สามารถสมรสกับคนวิกลจริตหรือคนที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1449 3. ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต้องไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตต่อกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1450 4. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะทำการสมรสกันไม่ได้เพราะถือเป็นบุตรบุญธรรมตามหลักกฎหมาย หากเป็นตามปัจเจกบุคคลนั้นย่อมเปรียบเสมือนบิดามารดากับบุตรกันโดยการทำเป็นหนังสือยินยอมรับบุญธรรมกันซึ่งถ้าหากทำการสมรสกันการเป็นผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมย่อมสิ้นสุดลงไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ตรา 1451 5. ชายและหญิงจะทำการสมรสในขณะที่มีคู่สมรสอยู่แล้วไม่ได้ หรือเรียกกันว่า การสมรสซ้อนไม่ได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1452 ซึ่งการพิจารณาจากเงื่อนไขดังกล่าวต้องไม่ฝ่าฝืนต่อเงื่อนไขการสมรสอื่นๆ และในกฎหมายครอบครัวในปัจจุบันหลักสำคัญของการสมรสนั้นคือการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น การอยู่กินฉันสามีภริยาจึงจะถือว่าเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากฝ่าฝืนเงื่อนไขการสมรสถ้ามีการจดทะเบียนสมรสไปโดยฝ่าฝืนเงื่อนไขต่างๆ มีผลทำให้การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะในเหตุของการสมรสที่อายุต่ำกว่ากำหนดไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย และหากฝ่าฝืนโดยการจดทะเบียนสมรสซ้อน จดทะเบียนกับคนวิกลจริตหรือจดทะเบียนโดยสายโลหิตเดียวกัน ให้มีผลของการสมรสนั้นตกเป็นโมฆะ (human.cmu.ac.th, หน้า 3)

เมื่อมีการสมรสเกิดขึ้นโดยการจดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมายอาจนำไปสู่การสิ้นสุดการสมรสเมื่อเกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีเหตุการหย่าร้างเกิดขึ้นนั้น โดยหากสามีภริยาประสงค์สิ้นสุดการสมรสกันกฎหมายครอบครัวก็ให้สิทธิที่จะหย่าร้างกันได้โดยยินยอมของทั้งสองฝ่ายนั้นตามประมวลกฎหมาย

แพ่งและพาณิชย์มาตรา1514 ซึ่งการหย่าโดยยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อพร้อม

พยานทั้งสองคนหนังสือหย่าสามารถทำได้ที่สำนักทะเบียนอำเภอหรือสำนักงานกฎหมาย

(thailawonline.com)

5.ความสัมพันธ์ของตัวละครเอกในวรรณกรรมไทยตามกฎหมายลักษณะผังเมียบกกฎหมาย ลักษณะครอบครัวปัจจุบัน

ในการสมรสของตัวละครเอกในวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้นเมื่อพิจารณาจากหน้าที่และบทบาทต่างๆของเพศชายและเพศหญิงเรื่องเด่นๆที่สำคัญที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาอีกเรื่อง คือเรื่องในการสมรสของตัวละครเอกในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ด้วยซึ่งเปรียบเทียบการสมรสทั้งความเหมือนและความต่างของกฎหมายลักษณะผังเมียบกกฎหมายลักษณะครอบครัวไว้ดังนี้คือ เมื่อกล่าวถึงเริ่มต้นการสมรสของตัวละครเอกคือนางวันทองกับขุนแผนนั้นการแต่งงานสำหรับผู้หญิงนั้นบิดามารดาก็ยอมหวังให้ว่าบุตรสาวเมื่อถึงวัยจะต้องออกเรือนแล้วนั้นโดยการแต่งงานกับผู้ชายที่ดี การแต่งงานนั้นจึงเป็นที่สังคมมีต่อผู้หญิง แม้ว่าหญิงที่ยังโสดจะเลือกคู่ที่จะชอบพอเองได้ แต่พ่อแม่เท่านั้นที่จะเป็นผู้มีสิทธิในการอนุญาตแต่งงานได้ ดังในกฎหมายลักษณะผังเมียบหรือพระไอยการลักษณะผังเมียบ มาตราที่79 ได้บัญญัติว่า

มาตราหนึ่ง บุตรีท่านบิดามานดายังมีได้ประกอบสามีภริยาให้ใช้ บิดามานดานั้นเปนอิสรแก่บุตร ถ้าชายใดพึงใจด้วยบุตรีท่านให้ค้ำับบิดามานดาตามประเพณีถ้าบิดามานดายกให้สามีจึงอิสรแก่ภริยา ถ้าชายมิได้ไปสู่อขอค้ำับบิดามานดาหญิงๆ ชายลักลอบรักใคร่ทำชู้กันนในสถานบ้านเรือนบิดามานดาหญิง บิดามานดาหญิงจับได้ตีโบยทำโทษชายมิได้ถึงขาดจะเอาโทษแก่บิดามานดาหญิงแล้ว พ่อแม่ญาติพี่น้องหญิงแกล้งตีโบยชายใช้พี่น้องแห่งหญิงโดยพระราชกฤษฎีกา

กล่าวได้ว่าการที่ขุนแผนจะสมรสกับนางวันทองได้นั้นต้องมีการไปสู่อขอต่อบิดามารดาของนางวันทองซึ่งนี่นางวันทองเหลือเพียงแต่มารดาก็ให้มีการไปสู่อขอต่อมารดาคือนางศรีประจันต์ โดยต้องได้รับความอนุญาตจากมารดาตามประเพณีปฏิบัติ นอกจากนี้กฎหมายลักษณะผังเมียบหรือ พระไอยการลักษณะผังเมียบนั้นเป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยอรรถคดีความต่างๆที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสามีภริยา ใต้ระบุถึงเงื่อนไขในการสู่อขอหญิงสาว โดยได้รับความยินยอมจากบิดามารดาของหญิงไว้เช่น มาตรา102-122 ไว้ในกฎหมายนี้ด้วย ดังนั้นการสมรสระหว่างชายและหญิงจะขึ้นได้ก็ต้องได้รับความยินยอมโดยสิทธิของบิดามารดาฝ่ายหญิงที่จะยินยอมให้มีการแต่งงานหรือไม่ กฎหมายลักษณะผังเมียบก็ได้แบ่งภริยาออกเป็น2ประเภทด้วยคือ 1.เมียบกลางเมืองคือ ที่เรียกว่าเมียบหลวง ซึ่งภริยาที่พ่อแม่ไปสู่อ

ขอมาให้ทำพิธีแต่งงานกันอย่างถูกต้อง(praewwedding) 2.เมียกลางนอกคือเรียกง่าย ๆ ว่าเมียน้อย (อนุภรรยา) ภรรยาที่ได้ผ่านการสมรสตามพิธีแต่งงานกัน(กาญจนา ชีรศาตวัต, 2528) โดยการสมรสตามแบบพิธีการทั้งนี้กฎหมายลักษณะผัวเมียมาตรา 102 ได้ให้สิทธิแก่ชายที่เลือนฐานะเมียกลางนอกคนหนึ่งหรือหลายคนขึ้นมาเป็นเมียกลางเมือง ได้โดยอาศัยเจตนาของสามี ในกรณีที่ภรรยาทั้ง 2 ประเภทนี้ถ้าผลของการมีชู้มีโทษที่จะลงแก่ภรรยาทั้ง 2 จะรุนแรงเท่ากัน

ในทางกฎหมายนี้ภริยาคนแรกเป็นภริยาที่มีสิทธิจะกระทำการซึ่งผูกพันกับสามีได้ ซึ่งสามารถไว้วางใจได้ในทางปฏิบัติ เมียหลวงมักจะมีการสมรสอย่างเป็นพิธีการ ในขณะที่เมียน้อยนั้นมาจากการอยู่กินร่วมกันเฉยๆ สิ่งสำคัญรูปแบบของการสมรส การหมั้นตามประเพณีนั้นชายที่จะเป็นสามีจะต้องมอบขันหมากให้แก่บิดามารดาของฝ่ายหญิงเช่นนางวันทองกับขุนแผนตามกฎหมายลักษณะผัวเมียนี้ การเป็นเมียของขุนนาง เมื่อสามีต้องโทษทางราชการ รัฐมีอำนาจเหนือทรัพย์สินและภริยาของขุนนาง จะถูกริบเป็นของหลวงได้ด้วย และในการที่จะแต่งงานกันได้นั้นต้องเป็นการที่การสมรสนั้นตามกฎหมายลักษณะผัวเมียหญิงและชายจะเป็นสามีภริยากันโดยชอบหลายวิธีนั้นและไม่มีกำหนดให้ตนจดทะเบียนสมรสโดยมีข้อสำคัญอยู่ว่าถ้าชายและหญิงนั้นยอมเป็นสามีภริยากันและอยู่ด้วยกันโดยมีผู้รู้เห็นประจักษ์แจ้งแก่คนทั่วไปคนรอบข้างโดยที่ไม่มีใครขัดข้องหรือถกเถียงกันว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายลักษณะผัวเมียมาตรา 119 ซึ่งถือว่าหากการสมรสจะสมบูรณ์ได้นั้นต้องได้รับความยินยอมจากมารดาซึ่งคือนางศรีประจันต์ซึ่งเป็นมารดาของนางวันทองก่อนมีการสมรสกันเกิดขึ้นถึงจะเป็นการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีตั้งแต่อดีตที่ว่าชายจะต้องทำการส่งมอบสินสอดแก่บิดามารดาของฝ่ายหญิงด้วย

ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับศึกษาเกี่ยวกับการสมรสของนางวันทองและขุนแผนแล้วนั้นตามกฎหมายลักษณะครอบครัว การหมั้นนั้นเป็นสัญญาอย่างหนึ่งที่ทั้ง 2 ฝ่าย ตกลงกันว่า ชายและหญิงคู่หมั้น จะทำการสมรสกันในอนาคต โดยการหมั้นคือวันที่ได้มีการส่งมอบสินสอดซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่ยินยอมให้ฝ่ายหญิงสมรสด้วย(มาตรา 1437) พร้อมทั้งสัญญาว่าจะมีการสมรสเกิดขึ้นในอนาคตด้วยพิจารณาตามพฤติการณ์ของคู่สมรสทั้งชายและหญิงด้วย การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ (มาตรา 1435) หากฝ่าฝืนการหมั้นนั้นตกเป็นโมฆะ (มาตรา 1435 วรรค 2) แต่หากเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ อายุครบ 20 ปีบริบูรณ์สามารถทำการหมั้นได้ด้วยตนเอง ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่าย ยังไม่บรรลุนิติภาวะ จะต้องได้รับคำยินยอมจากบิดาและมารดาหรือผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายด้วย ซึ่งในการสมรสตามกฎหมายลักษณะครอบครัวนั้นมีเงื่อนไขที่ว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์(มาตรา 1448)โดยต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองด้วย การสมรสจะต้องเป็นการกระทำ

โดยสมัครใจของทั้ง 2 ฝ่ายหากไม่สมัครใจในการสมรส การสมรสนั้นจะเป็นโมฆะซึ่งการสมรสนั้นมีเงื่อนไขอื่นอีกตามกฎหมายลักษณะครอบครัว ตามมาตรา 1448 ในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากพิจารณาตามวรรณกรรมไทยเรื่อง ขุนช้างขุนแผนแล้วนั้นในสมัยอดีตสถาบันครอบครัวอยู่ภายใต้ระบบพ่อเดียวหลายเมียซึ่งในกฎหมายลักษณะพ่อเมียนั้นได้มีบทบังคับให้จดทะเบียนสมรสแต่อย่างใดเช่นอย่างในปัจจุบันนั้นนับบทความฉบับนี้จึงศึกษาเกี่ยวกับการอยู่กินฉันสามีภริยาของนางวันทองและคุณแผนโดยเปรียบเทียบตามกฎหมายลักษณะพ่อเมียและกฎหมายครอบครัวในปัจจุบันซึ่งเป็นในวรรณกรรมไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนเมื่อเทียบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ซึ่งปัจจุบันต้องมีการสมรสและจดทะเบียนเท่านั้นจึงจะถือว่าถูกต้องตามกฎหมายและได้รับรองสิทธิและเสรีภาพในการสมรสซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวโดยกฎหมายไทยได้มีการรองรับสถานะของคู่สมรสระหว่างชายและหญิงมาเป็นเวลายาวนานตั้งแต่สมัยอดีตที่มีกฎหมายลักษณะพ่อเมียรองรับสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของชายและหญิงที่จะทำการสมรสกันมากขึ้นในกฎหมายลักษณะครอบครัวในการสมรสกัน

6. ผลการศึกษา

การสมรสของตัวละครเอกในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะพ่อเมียหรือพระโอัยการพ่อเมียซึ่งตามกฎหมายนี้โดยกฎหมายอนุญาตให้ชายมีภริยาได้หลายคน แต่ในขณะเดียวกันกฎหมายไม่อนุญาตให้หญิงมีสามีมากกว่าหนึ่งคนได้กฎหมายจึงจำเป็นต้องมีการจัดลำดับของภริยาไว้ด้วย ให้ไว้ในเรื่องความสัมพันธ์ของสามีภริยา โดยการสมรสในลักษณะตามกฎหมายลักษณะพ่อเมียนั้นมีมาตั้งแต่อดีตการสมรสตามกฎหมายนี้ไม่มีการจดทะเบียนสมรสดังเช่นในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าชายและหญิงได้เสียกันแล้วจะเป็นสามีภริยากันเสมอไปก็หาไม่ โดยที่การที่จะถือว่าเป็นสามีภริยากันจะต้องประพฤติอย่างใดจึงจะถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย ในบางบัญญัติตามกฎหมายนี้หญิงกับชายยังมิได้มีการได้เสียกัน กฎหมายก็อาจถือได้ว่าหญิงกับชายนั้นก็ได้เป็นสามีภริยากันแล้วตามกฎหมายลักษณะพ่อเมียตามมาตรา 119 ซึ่งถือเป็นการรับรองหรือแสดงต่อสาธารณชนแล้วว่าฝ่ายหญิงและฝ่ายชายเป็นพ่อเมียกันเกิดได้จาก การกล่าวด้วยวาจาหรือการแสดงกิริยาโดยประการนี้ถือเป็นการมีพิธีแต่งงาน ซึ่งการแต่งงานนี้กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ว่าต้องมีพิธีอย่างไรแต่หากเพียงให้เข้าใจว่าเป็นการแต่งงาน ในขณะที่บางครั้งหญิงกับชายได้เสียกัน ในทางกฎหมายนี้ก็ไม่ถือว่าหญิงและชายเป็นพ่อเมียกันได้ โดยเฉพาะหากกรณีบิดามารดา หรือผู้ปกครองมิได้ยินยอม การกระทำได้กล่าวอาจเป็นการลักพาได้ ซึ่งฝ่ายชายอาจมีความผิดฐานละเมิดอำนาจอิสระของผู้ปกครองซึ่งได้ซึ่งถูกบัญญัติไว้ตามกฎหมายลักษณะพ่อเมียมาตรา 81, มาตรา 82, มาตรา 126 และมาตรา 135 ในการอยู่กินฉันสามีภริยานั้นในสมัยนั้นต้องเป็นที่รู้เห็นประจักษ์ต่อสาธารณชนด้วย และหากมีการขาด

จากการสมรสอาจเกิดขึ้นจากการหย่า จึงจำเป็นต้องเป็นการหย่าด้วยความสมัครใจของสามีภรรยา ในกฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่67 ให้ทั้งคู่ทำหนังสือมองให้แก่กันและกันต่อหน้าผู้เฒ่าผู้แก่ท่านว่าสามีภรรยาขาดจากกันตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่65 (มาตรา64-74)

ในส่วนกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ5 ตามกฎหมายลักษณะครอบครัวนั้นคือการที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงสมัครใจมาอยู่กินกันฉันสามีภรรยาโดยไม่เกี่ยวข้องทางชู้สาวกับบุคคลอื่นใด ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนั้นต้องมีสามีหรือภริยากันฝ่ายเดียวเท่านั้นห้ามมีสามีหรือภริยาหลายคนเช่นกับกฎหมายลักษณะผัวเมียได้ ซึ่งการสมรสโดยหลักถือเป็นนิติกรรมประเภทหนึ่งเมื่อมีการแสดงเจตนาระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงว่าจะทำการสมรสนั้นต้องได้มีการจดทะเบียนกันถูกต้องตามกฎหมายย่อมถือว่าเกิดการสมรสขึ้นตามกฎหมาย ซึ่งมีเงื่อนไขในการสมรสตามกฎหมายนี้ได้บัญญัติไว้ว่าฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต้องมีอายุครบ 17ปีบริบูรณ์แล้วทั้ง2ฝ่ายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา1448และเงื่อนไขอื่นๆอีกในการสมรส ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา1449, มาตรา1450, มาตรา1451, มาตรา1452, มาตรา1453, มาตรา1454 และมาตรา1458 ด้วยโดยการสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้มีการจดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา1457 ซึ่งถือว่าตามกฎหมายนี้ต้องเป็นการสมรสโดยตรงตามเงื่อนไขของการสมรสและเกิดขึ้นได้เมื่อมีการจดทะเบียนสมรสกันเท่านั้น และเมื่อมีเหตุนำสู่การหย่านั้นให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา1514 ว่าด้วยการหย่านั้นจะทำได้แต่โดยความยินยอมทั้งสองฝ่าย โดยการยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือและลงลายมือชื่อพยานอย่างน้อยสองคนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา1515 ซึ่งการหย่านั้นโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ได้ต่อเมื่อสามีและภริยาได้จดทะเบียนการหย่ากันแล้ว

6.สรุปและอภิปรายผล

บทบาทหน้าที่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในอดีตนั้นมีการถูกแบ่งหน้าที่กันไว้อย่างชัดเจน ว่าฝ่ายชายนั้นเป็นผู้ปกครองส่วนฝ่ายหญิงนั้นเป็นผู้ถูกปกครอง ซึ่งฝ่ายชายนั้นมีบทบาทและหน้าที่สำคัญมากกว่าฝ่ายหญิงจึงทำให้ฝ่ายหญิงต้องเช่นตามหลักปิตาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบสังคมแบบหนึ่งที่ซึ่งเพศชายเป็นผู้กุมอำนาจหลัก ฝ่ายหญิงไม่สามารถที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ แต่เพียงมีหน้าที่ในการเป็นภริยาที่ดี เป็นลูกที่ดี และเป็นแม่ที่ดีซึ่งในทางกลับกันฝ่ายชายนั้นมีหน้าที่ในส่วนหน้าที่ต่อสังคมเสียมากกว่าและการแสดงเจตนารมณ์ที่ต้องการของตนแก่ฝ่ายหญิงให้ฝ่ายหญิงปฏิบัติตามคำสั่งนั้นซึ่งถือเป็นบทบาทหน้าที่ๆได้ในทางปฏิบัติกันมาในอดีตซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันนี้ตามหลักประชาธิปไตยแล้วฝ่ายหญิงมีสิทธิในการออกแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยมากขึ้น และมีหน้าที่อย่างเช่นฝ่ายชายได้เช่นเดียวกันแต่บทบาทหน้าที่ของฝ่ายหญิงดังเช่นในอดีตยังคงมีอยู่เรื่อยมาตั้งแต่อดีตตลอดจน

ปัจจุบัน เมื่อได้มีการอยู่กินฉันสามีภรรยาพร้อมกับฝ่ายชายแล้วนั้นก็ย่อมต้องเป็นภรรยาที่ดี เป็นลูกที่ดี และเป็นแม่ที่ดีเช่นเดิม

ดังนั้นเมื่อทราบถึงบทบาทหน้าที่ในฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่มีมาในอดีตจนถึงปัจจุบันแล้วนั้น ทำให้ นำไปสู่การสมรสที่เกิดจากความสมัครใจของทั้งสองฝ่ายที่จะอยู่กันฉันสามีภรรยา ในอดีตกฎหมาย ลักษณะผังเมื่อยการสมรสจะเกิดขึ้นกฎหมายมิได้มีการกำหนดว่าต้องมีการจดทะเบียนสมรสเกิดขึ้นก่อน จึงจะถือว่าการสมรสนั้นสมบูรณ์ เพียงแต่การสมรสนั้นต้องเป็นไปตามประจักษ์ว่าได้มีการอยู่กินกัน ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงโดยบิดามารดาได้ยอมรับการกระทำของทั้งสองฝ่ายไว้ และเมื่อทั้งสองฝ่าย ตกลงที่จะเป็นสามีภรรยากันแล้วให้ฝ่ายชายมีการไปขอสและมอบสินสอดแก่บิดามารดาแก่ฝ่ายหญิง โดยบิดามารดาฝ่ายหญิงนั้นต้องให้ความยินยอมด้วย แต่ก็มีได้มีการกำหนดว่าต้องมีพิธีการแต่งงานใน การสมรสครั้งนี้แต่อย่างใด แต่เพียงการไปขอสถือเป็นการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายตามกฎหมาย ลักษณะผังเมื่อยมาตรา119แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียนสมรสอย่างเช่นตามประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ บรรพ5 ว่าด้วยกฎหมายลักษณะครอบครัวนั้น ต้องมีการจดทะเบียนสมรสตาม กฎหมายเท่านั้นจึงถือเป็นการสมรสชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งการสมรสนั้นๆใน บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา1457 เช่นตามการกระทำของตัวละครเอกใน วรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผนคือ นางวันทองและขุนแผนการที่เป็นประจักษ์แจ้งแก่คนทั่วไปในการอยู่ กินฉันสามีภรยานี้ด้วยและการที่ขุนแผนนั้นไปขอสจากนางศรีประจันต์ซึ่งเป็นมารดาของวันทอง หาก เป็นไปตามกฎหมายลักษณะผังเมื่อยก็ไม่ต้องที่จะมีการจดทะเบียนสมรสแต่เป็นเพียงการได้รับความ ยินยอมจากบิดามารดาและการขอสฝ่ายหญิงเท่านั้น แต่หากกฎหมายลักษณะครอบครัวแล้วนั้นจำเป็นต้อง มีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้นจึงจะถือว่าการสมรสที่สมบูรณ์เกิดขึ้นและเป็นไปตามที่กฎหมาย กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะ

ในกรณีมีการนำเสนอบทละครเกี่ยวกับวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ควรมีการระบุข้อความ หรือ ถ้อยคำในทำนองของการอธิบายเพิ่มเติมโดยหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายในอดีต เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ทั้งในกรณีการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภรรยา และรัฐควรมีการกำหนดมาตรการเพิ่มเติมเพื่อเปิดโอกาสให้ บุคคลสามารถสร้างครอบครัวด้วยการสมรสโดยรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่เพียงแต่การจดทะเบียนสมรสต่อ นายทะเบียนเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภรรยาได้อย่าง แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กำธร เลี้ยงสังธรรม(บรรณาธิการ), กฎหมายตราสามดวง:ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แก้ไขปรับปรุงใหม่, สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2548
- ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2543). กฎหมายตราสามดวง : หน้าต่างสังคมไทย. สำนักพิมพ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. (2558). พระโอยการลักษณะฝ่ามือ:ความไม่เท่าเทียมของหญิงชายไทยก่อนปฏิวัติ 2475 URL: <http://suwit-history.blogspot.com/2015/09/2475.html>
- พระอัยการลักษณะฝ่ามือ. (2553). คำอธิบายกฎหมายอัยการลักษณะฝ่ามือLaw103-5. URL: [http://old-book.ru.ac.th/e-book//LW103\(50\)/LW103-5.pdf](http://old-book.ru.ac.th/e-book//LW103(50)/LW103-5.pdf)
- กมลพร กัลยาณมิตร. จันทรเกษมสาร.ปี ที่ 20 ฉบับที่ 38 (2557).ความเสมอภาคหญิงชายในระบบราชการไทย : ความแตกต่างหรือความเหมือนในการบริหาร
- นางสาวอภิวรรณ อุดลยพิเชษฐ. (2555). สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในอดีต : ภาพสะท้อนจากวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน
- URL : http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Apiwan_Adulyapichet/fulltext.pdf
- ธรรมนิติ. (2564). ลงวันที่07 ตุลาคม 2564. กฎหมายครอบครัว การหมั้น การสมรส
- URL : <https://www.dharmniti.co.th/engagement-rule-family/?fbclid=IwAR224C5WlJo7atjAlphT5F6r2m2yq8kWlmpGOHpHzGzuOS4r1U11kzd7MEFY>
- สมชาย พงษ์พัฒนาศิลป์, (2563). กฎหมายประมวลแพ่งและพาณิชย์. (พิมพ์ครั้งที่22). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมใจ แซ่ฮ้อ
- พิชัย นิลทองคำ, (2561). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ5 ว่าด้วยครอบครัว. กรุงเทพมหานคร :ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- King Prajadhipok Study, (2553). กฎหมายลักษณะฝ่ามือ พ.ศ.2473 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ 7 :จุดเริ่มต้นของสถานะภรรยาสมัยปัจจุบัน.
- URL : <http://kingprajadhipokstudy.blogspot.com/2010/06/2473.html>
- ศาสตราจารย์พิเศษประสพสุข บุญเดช, (2563), หลักรัฐธรรมนูญครอบครัว, (พิมพ์ครั้งที่20)
- ณัฐระวุฒิ ภัทราคม, (2553), การสมรสและการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว
- URL : <http://www.human.cmu.ac.th/home/hc/ebook/006203/006203-03-01.pdf>